İKİ ŞAH, İKİ SULTAN

(romandan parçalar)

...Bəndalı kişinin rəngi-ruhu qaçmışdı. Onu divan otağına gətirənlər tapşırdılar ki, nigaran qalmasın, bir yerə də çıxmasın. Elə buradaca gözləsin, bir azdan divan olacaq. Əslində, elə Bəndalı kişini də qorxudan bu «divan olacaq» tapşırması oldu.

Necə yəni divan olacaq? - Bəndalı kişi düşündü, - yəni elə burada kimisə asıb-kəsəcəklər?

Axı o eşitmişdi ki, bu haqq daşının üstünə gəlib çıxmış adamlar çox görüblər ki, sözlərini deyib, sübutlarını gətirəndən sonra günahkarı elə cəza meydanındaca dar ağacına çəkiblər. Ona görə də Bəndalı kişinin düşüncəsinə görə yəqin elə buradaca «Baş Əyana cəza verəcəklər» - qənaəti hakim idi. Amma o, bunu istəmirdi. Qətiyyən razı olmazdı ki, onun şikayətinə görə nə Baş Əyana, nə də Baş Əyanın oğluna cəza versinlər. Birincisi, təbiət etibarilə Bəndalı kişi kövrək adam idi. Bir kimsənin toyuğunun ayağına da daş dəyməsinə razı olan deyildi. İkincisi də, Baş Əyan kimi nüfuzlu bir adamın - məmləkətin hökmdarından sonra ikinci hökmdarın ünvanına bir xətər gələcəyi təqdirdə nəticəni «zəlzələ» kimi düşünürdü. Bu «zəlzələ»nin sonu nə ilə qurtacaqdı? Axı bu «zəlzələ»nin elə bir vəlvələsi olardı ki, Bəndalı kişinin bütün nəslini kəsərdilər.

Hüseynbala MİRƏLƏMOV

(Əvvəli ötən saylarımızda)

O, qızını xilas eləməyə gəlib, daha bütün kəndini, tayfasını qurban verməyə yox. İşin ağır tərəfi də onda idi ki, hələ də Bəndalı kişiyə aydın olmamışdı iş nə ilə qurtaracaq. Qərəz divan başladı. Qazibaşı öz köməkçiləri ilə gəlib yuxarı tərəfdə yerlərini tutdular. Daha bir-iki nəfər də var idi. Amma nə Baş Əyan, nə də Baş Əyanın oğlu gözə dəymirdi. Doğrudur, əsl günahkarların görünməməsindən Bəndalı kişinin bir qədər dalağı sancdı, narahat oldu: «Bu necə divandır ki, əsl günahkarları göz önünə gətirmirlər?» - fikirləşsə də, cavabını bilmədiyi suallarla özünə müraciət eləsə də, məsələnin kökünü bir tərəfə çıxara bilmirdi. Amma daha bir-iki nəfər də var idi ki, deyəsən onlar Bəndalı kişiyə tanış gəlirdi. Elə bil ki, bu adamların simasını haradasa - deyəsən, elə Baş Əyanın öz evində görmüşdü. Qazibaşı birinci Bəndalı kişiyə müraciət elədi: - Hörmətli şikayətçi, əvvəlcə «Quran»a əl bas ki, sən hər şeyi düz, olduğu kimi danışacaqsan.

Bəndalı kişi qabağa yeriyib əlini «Quran»ın üstünə qoyub: - Bu «Quran»a and olsun ki, nəyi necə bilirəmsə, eləcə də danışacağam, - dedi.

Sonra da «Quran»ı öpmək istədi. Amma divan işçisi - «Quran»ı gətirən şəxs buna imkan vermədi. Geriyə çəkildi və öz yerində əyləşdi. Bəndalı kişi qəddini düzəltdi, Qazibaşının üzünə baxdı. Bu baxışla da demək istədi ki, mən hazıram, buyur, nə soruşacaqsansa deyim.

Qazibaşı ətrafdakılara nəzər salıb sanki kimin gəlib, gəlmədiyini sakit nəzərlərlə yoxladıqdan sonra üzünü Bəndalı kişiyə tutdu: - Ay kişi, sənin şikayətin nədəndir?

- Möhtərəm Qazibaşı, mən də, balalarım da qurban olsun hökmdarın ədalətinə. Biz hökmdarın ədını pənah tutub buraya gəlmişik. Nə olsun ki, təkcə mən gəlmişəm, elə hesab eləyin ki, təkcə mən yox, mənimlə birgə qızımın anası da, elə qızım özü də - hərçənd ki, o, aylardan bəridir ki, ağır yataq xəstəsidir. Heç yerindən dura bilmir. Hörümçəkdən can diləyir, ha budur ki, bu gün canını tapşırar, ya sabah.

Bəndalı kişi hələ bəlkə çox danışacaqdı. Amma Qazibaşının üz-gözünü turşutmağından halı dolandı, sonra isə nəyi deyəcəkdisə hamısını unutdu. Bəlkə buraya nə üçün gəldiyini də yaddan çıxartdı.

Qazibaşı onsuz da Bəndalı kişini belə uzun-uzadı giriş verməyindən qəzəbnak olmuşdu. Elə istəyirdi ki, onun sözünü kəsib, mətləbə gəlməyini tələb eləsin. Və Bəndalı kişi də birdən susdu, sözünün davamını gətirmədi. Deyəsən, aradakı sükut çox çəkdi. Bu da Qazibaşını tamam hövsələdən çıxardı: - A kişi, mətləbə gəl. - Açıq-aydın qəzəblə təkid elədi: - Axı sən nə istəyirsən onu de, - dedi.

- Mən istəyirəm ki... - Bəndalı kişi özünü cəmləyib axır ki, bir təhər dillənməli oldu.

- Hə nə istəyirsən? - Qazibaşı yenə onun dayandığını, dodaqlarının əsdiyini görüb düşüncəsində elədiyi çək-çevirlərə yekun vurmaq üçün soruşdu: - İstəyirsən ki, biz nə eləyək?

- Heç nə. Mənim qızıma azadlıq verin. Mənim qızımdan əl çəksinlər. Qoy onun ölümü bizim öz gözlərimizin önündə olsun, özümüz aparıb dəfn edək.

- A kişi, çıxmayan can üçün Allahın əvəzində hökm eləmə. Sənin qızın axı Baş Əyanın gəlinidir. O nədən narazıdır?

- Mənim qızımın bir narazılığı yox idi.

- Bəs nə oldu ki, narazı oldu?

- Baş Əyanın evində mənim qızıma zülm elədilər.

Qazibaşı Baş Əyanın adından gəlib divanda olan adamlara tərəf baxdı. Yaşlı bir kişi ayağa qalxdı: - Hörmətli Qazibaşı, bu kişinin qızına heç bir zülm olmayıb.

Qazibaşı əlini yuxarı qaldırdı, bu, dayan işarəsi idi. Sonra da «Quran»ı əlində saxlamış köməkçisinə işarə ilə göstərdi ki, irəli getsin. Yəni ki, sən də and iç. Baş Əyanın adından gəlmiş şəxs - evbaşı irəli yeridi. Əlini «Quran»ın üstünə basıb and içdi: «Mən müqəddəs kitabımıza and içirəm ki, olanları düz danışacağam».

Sonra Qazibaşı davam üçün işarə elədi.

Evbaşı iki addım geriyə çəkilib, həmin yerində durdu. - Hə, bu kişinin qızına heç bir zülm olmayıb. Baş Əyanın evinə gələn gündən onun hazırladığı yeməklər acı və duzlu idi. Niyə belə eləyirdi, sadəcə, bunu ondan soruşurdular. O isə cavab vermirdi, çiyinlərini çəkirdi. Çünki hələ gəlin gələndə - mən ərə getmək istəmirəm, mən öz evimizdə qalmaq istəyirəm, demişdi - yəni narazı idi. Ancaq ata-anasının təkidi ilə səsini kəsib Baş Əyanın oğluna ərə gəlmişdi. Biz də məcbur olurduq ki, işin kökünü öyrənək. Bəlkə, elə yeməklərə zəhər qatırdı?

- Bunu səndən başqa deyə bilən var? - Qazibaşı soruşdu.

- Bəli, hörmətli Qazibaşı, ev qulluqçusu bu qız yeməkləri hazırlayanda həmişə onun yanında olan qadın da buradadır.

- O sənin sözlərini təsdiq eləyə bilər?

- Bəli, hörmətli Qazibaşı, təsdiq eləyə bilər?

- Buyursun. Qazibaşı o qadına tərəf baxdı. Çadrasına bürünüb birküncə qısılmış qadını yaxına çağırdı. Sonra da köməkçisinə işarə elədi. Və qadın da «Quran»a əl basıb, düz danışacağını bildirdi.

- Sən təsdiq eləyə bilərsənmi, o yeməklər acı və duzlu idi?

- Bəli, hörmətli Qazibaşı, elədir ki, var.

- Hə, buna nə deyirsən, a kişi? - Demək, sənin qızının məqsədi Baş Əyanın oğlunu, ailə üzvlərini zəhərləmək olub.

- Allah eləməsin, hörmətli Qazibaşı, - Bəndalı kişi tez səsini qaldırdı. Adam öldürmək bizim işimiz deyil.

- Bəs kimin işidir?

- Allahın, bir də...

- Hə, nə bir də? - Qazibaşı qəzəbləndi.

Daha Bəndalı kişi özünü ələ ala bilmədi. Onun içindən baş qadıran od-alov gözlərində şimşək kimi çaxdı. Qəzəbindən tir-tir əsdi. Daha dillənmədi, sözünün gerisini də zorla saxladı, heç nə demədi.

- Yox, gərək deyəsən ki, görək bir də kimin işidir?

- Bir də sizin kimi allahsızların, hökmdarı aldadanların, onun Baş Əyanının, əlində yalandan «Quran»ı bayraq edənlərin.

- Dayan - Qazibaşı qışqırdı.

Deyəsən Bəndalı kişinin sinəsi açılmışdı. Daha bayaqkı qorxu-hürküsü də yox idi. Bir canını götürüb gəlmişdi. Onu da burada qoyub gedəcəyini gözünün altına almışdı. Bəlkə də çox sözlər deyəcəkdi. Amma Qazibaşının hirslə qışqırması onu elə bil ki, yuxudan oyatdı. Qazibaşı da çox pis qəzəblənmişdi. Bəlkə, elə buradaca hökm eləyərdi ki, Bəndalı kişini cəza meydanına aparsınlar. Kəndiri də onun boğazına keçirənəcən durub özü baxardı. Çox təəssüf ki, hökmdarın özündən belə bir göstəriş almamışdı. Axır ki, o da sakitləşdi. İşi birtəhər qurtarıb, hökmdarın tapşırığına əsasən, Baş Əyanın istəyinə rəğmən qərar çıxartmaq istədi. Ona görə də bir qədər yumşaq, sakit səslə həmin qulluqçu qadına tərəf döndü:

- Bəlkə, o, yeməyin duzluluğunun, acılığının səbəbini deyəsən.

Doğrudur, qadına tapşırmışdılar ki, o, bu barədə divanda heç nə danışmasın. Həqiqətən də bu barədə heç nə danışmaq istəmirdi. Amma indi Qazibaşı ondan məhz həmin məsələni soruşurdu. O da tapşırılana görə susmuşdu. Qazibaşının ağlına da gəlməzdi ki, bu səbəb nə olar. Elə onun özü də düşünürdü ki, qızın planı hökmdarın oğlunu zəhərləmək olub. Və yeməklərə nə isə qatırmış. Acılığın, şorluğun səbəbi də elə o dərmanlarla bağlı olarmış.

- Hə, indi de görək, bu kişinin qızı yeməklərə nə qatırmış, onun məqsədi nə imiş. Həqiqətənmi Baş Əyanın oğlunu zəhərləmək istəyirdi?

Qulluqçu qadın bu bir-birinin arxasınca verilən sualların çoxluğundan deyəsən özünü itirdi. Başına bürüyüb bədənini örtdüyü hicabını unutdu. Örtük sürüşüb çiyinlərinə düşdü. Bu orta yaşına çatmamış qadın qara şəvə kimi saçlarını darayıb, qoşa hörükləri arxasına atmışdı. Alma kimi gözləri vardı. Hündür qamət, qürurlu görkəm onu sanki bütöv ağ mərmərdən yonulmuş bir heykələ bənzədirdi. Həm də üz-gözündən, görkəmindən bir qədər də Orta asiyalı adama bənzəyirdi. Bəlkə də bir vaxt uzaq Monqolustandan gələn tayfaların nəslindən idi. Amma hər halda boyca hündür idi. Bu da onu göstərirdi ki, çoxdan bəri yerli əhali ilə qaynayıb-qarışmış nəsillərdəndir.

Qazibaşı da onun bu gözəlliyi və görkəmi qarşısında sarsıldı, heyrətlə ona baxmaqda idi. Özü də təkcə belə heyrətlə baxmaqda deyildi, elə ətrafındakı köməkçiləri də deyərdin ilk dəfə idi ki, bu görkəmdə, bu gözəllikdə qadın görürdülər.

Bəndalı kişi qadına belə acgözlüklə baxan bu divan adamlarının iç dünyalarından keçənləri sanki dilsiz, danışıqsız nəzərləri ilə birər-birər oxudu. Özlərini haqq-ədalət adamı kimi elan edənlərin puç simalarını, iyrənc, idbar mənəvi dünyalarını açıq-aşkar gördüyündən ikrah elədi. Nifrətlə üzünü onlardan döndərdi. Sonra qadına tərəf dönüb bir qədər də yazıq-yazıq müraciət elədi: - Başına dönüm, ay bacı, nəyi bilirsənsə de.

- Əlbəttə, əlbəttə, hamısını deyərəm, qadın Bəndalı kişiyə rəhmi gəlirmiş kimi, həm dili ilə cavab verdi, həm də başını razılıqla tərpətdi.

- Onda buyur, danış. - Bu, artıq özünü cəmləmiş Qazibaşının səsi idi.

- And olsun əlimi basdığım «Quran»a ki, bu kişinin qızının heç bir zərərli məqsədi olmayıb, o heç kimi zəhərləmək istəməyib.

Qadın sözünün gerisini gətirmədi. Deyəsən, yadına düşdü ki, əsas səbəbi deməməyi tapşırıblar.

- Nə ancaq, sözünün gerisini də de. De görək səbəbi nə idi ki, o yeməklər şor və acı olurdu?

Qadın əllərini göyə açdı:

- Ey Allah, sən haqsan, axı mən neyləyim?

- Ay Allah bəndəsi, burada nə var ki, sən əsl səbəbi demək istəmirsən. - Qazibaşı yenə təkid elədi.

Əslində, qadın hər şeyi olduğu kimi demək istəyirdi, ancaq iki od arasında qalmışdı. Əgər həqiqəti desəydi, onun günü Baş Əyanın evində necə olacaqdı? Ümumiyyətlə, onu həmin evə yenidən buraxacaqdılarmı? Lap elə buraxmasaydılar da canına qəsd olmayacaqdı ki, elə səssiz-sovsuz başını götürüb bir yerə get, o da bundan hədsiz sevinərdi. Başını götürüb bir kəndə gedərdi. Lap elə Bəndalı kişinin evinə pənah apardı. Bəlkə, hələ yaşamağına ümid olan Dürdanəyə qulluq eləməklə təskinlik tapardı. Onu uşaq vaxtından Baş Əyanın evinə gətirmişdilər. O, elə Baş Əyanın evindəcə böyümüşdü. Sevib-seçdiyi bir oğlan üçün də könlünü açmağa imkan verməmişdilər. Onun sevdiyi gənci də - Baş Əyanın evində atlara baxan gənci Baş Əyanın oğlunun əvəzində Teymurilərlə savaşa göndərmişdilər. Sonra da bir xəbər gəlməmişdi. Beləcə, bu qadın da tək-tənha Allahın ümidinə qalmışdı. Əslindən-nəslindən, sevgilisindən əli üzülmüş qadın ümidini haqqa bağlayıb Baş Əyanın evində ömrünü qulluqçu kimi yaşamalı olmuşdu. İndi o, əsl həqiqəti deməyə də bilmirdi. Çünki «Quran»a əl basmışdı. And içmişdi ki, düzünü, olanı deyəcək. Yalan deyəcəyi təqdirdə haqqın cəzası ona hansı divanı quracaqdı? Bax bu, onu vahimələndirirdi. Vaxt isə ötür, Qazibaşı yenə hövsələdən çıxırdı: - Ay Allah bəndəsi, indi sən dillənəcəksən, ya yox?

Qadın yenə ətrafındakılara nəzər saldı. Yazıq-yazıq ona baxan Bəndalı kişini bir də nəzərdən keçirdi. Nə onu divana gətirmiş adamların, nə də bu divan adamlarının üz-gözlərindən heç bir rəhm-imdad görmədi qadın. Çar-naçar yenə üzünü göyə tutdu:

- Haqq dadıma çatar. Dürdanə yeməklərə heç bir zəhər qatmırdı.

- Bəs nədən yeməklər şor və acı olurdu?

- Çünki o, həmin yeməkləri hazırlamağa başlayarkən gözlərindən yaş sel kimi axırdı. Onun gözlərinin yaşı qarışırdı həmin yeməklərə. Bu, onun dərdinin acısı-ağrısı idi ki, hazırladığı yeməklərə qarışıb belə bir dad gətirirdi.

Bəndalı kişinin beli büküldü. «Can bala» - deyib, yerə çökdü.

(Davamı var)